

Trägudars land

Statyett av domaiboku-trä

Jag var åter i det dunkla, labyrintiska gamla huset i Kyotos väverikvarter. Mor och dotter arbetade under tystnad. Det var snart hantverkarmarknad kring Chion-ji, och de låg efter. Jag satt tillbakalutad i ett hörn med halvslutna ögon: en fluga på väggen, yrvaken efter vinterdvalan. Radion surrade fluglikt; nyhetsuppläsaren övergick till engelska. Plötsligt storögd hörde jag rapporteras att snabbfärjan från Kagoshima den morgonen krockat med en val. Som av en händelse hade jag veckan därförinnan korsat halva Japan, via tåg, via bussar – via just den färjan.

Mellan den sydligaste av Japans huvudöar och Taiwan sträcker sig ett pärlband av mindre öar. Delar av arkipelagen var ända till andra hälften av 1800-talet självständiga; områdets historia och kultur präglas såväl av närheten till Kina som av handeln med fjärran länder i Sydostasien och små öriken längre ut i Stilla havet.

En av öarna reser sig, bokstavligen talat, över de andra: Yakushima. Kustlandet är djungellikt, med stränder där havssköldpaddorna brukar lägga sina ägg. Inlandet är otillgängligt även med japanska mått mätt, branta skogtäckta berg, nära 2000 meter höga. Ön erbjuder en provkarta över Japans geografiska variationsrikedom, från kusternas subtropiska flora – med Japans, kanske världens nordligaste mangroveskogar – till bergens subarktiska växt- och djurliv. De mytomspunna bergsskogarna har inspirerat många besökare, inte minst regissören Miyazaki Hayao, vars animerade film "Prinsessan Mononoke" utspelar sig i miljöer baserade därpå.

Vördsnaden inför, besjälandet av olika fenomen i naturen har ritualiserats i Japan på mer eller mindre samma sätt sedan förhistorisk tid. Inom gränserna för en typisk shinto-helgedom ses exempelvis åldriga träd, vars stammar omgärdas med utsmyckade rep som indikerar deras helighet; vidare kan föregångare till de japanska stenträdgårdarna ses i hägnader kring naturliga stenblock kallade iwakura, platser där kami (det komplexa begreppet för ande eller gudaväsen) antogs nedstiga eller ta sin boning.

Det finns ett talesätt som säger att det regnar 35 dagar varje månad på Yakushima. Humiditeten, liksom den näringsfattiga jorden uppe bland bergen, är nödvändiga livsbetingelser för öns mest berömda invånare: Yayoi-sugi, Meoto-sugi, Buddha-sugi...

Den japanska cedern (*cryptomeria japonensis*) blir ofta, som följd av sin höga kådhalt, mer än 500 år. Trädet växer över hela landet, men i bergen på Yakushima antar det sin mest extrema form. De dagliga regnen har framtvingat kådhalter många gånger högre än någon annanstans – träet hade ruttnat annars – och de magra jordarna ger ett mycket tätvuxet virke. Via oländiga bergsstigar vallfärdar grupp efter grupp av japanska turister till de äldsta träden. 1968 upptäcktes på 1300 meters höjd den väldiga Yomon-sugi, vars ålder uppskattats till någonstans mellan 2170 och 7200 år.

Samma egenskaper som leder till den höga åldern har genom historien gjort virket till ett eftertraktat byggmaterial. Huvudsyftet med avverkningen under Edo-perioden (1600-1867) var att tillverka takspån. Endast de delar av träden som var enkla att klyva användes: stubbar, grenar och kvistar lämnades kvar i skogen. Numera är hela ön fredad, men lokalbefolkningen återanvänder dessa rester av gammal avverkning – ännu intakta efter 200 eller 300 år. Materialet kallas domaiboku, begravt trä.

Genomgående för traditionellt japanskt hantverk är respekten för de naturliga material som används. Med ett exempel från keramikvärlden: "the potter grasps the latent possibilities of the materials and uses techniques to enable these possibilities to emerge. In this sense, the potter act more as a mediator than as a manipulator, helping clays, forms [...] and kiln effects to emerge and combine with the greatest effectiveness." (Richard L. Wilson, *Inside Japanese Pottery*, Tokyo 2005, s. 155.)

Tiden mellan mina båda vandringar mot öns sägenomspunna mittpunkt tillbringade jag i den lilla huvudorten Miyanoura; på hela ön bor färre än 15 000 människor. I ett stort rostigt skjul utmed huvudgatan hade en souvenirbutik inrättats. Bland skräpet hittade jag en liten statyett – varsamt, valhant karvad ur ett stycke domaiboku-trä av en gammal skogvaktare vars fåtaliga alster på nåder fått ta plats i en undangömd vrå. Förmodligen föreställer den Kannon, en bodhisattva (buddhistisk beteckning på någon eller något som nått upplysning men dröjer i vår värld för att hjälpa andra på vägen dit) ofta avbildad som kvinna, inkarnationen av barmhärtighet.

Likheten hos representationer av Kannon och -Jungfru Maria har många gånger påtalats. Kanske har den likheten också räddat liv. I samband med Japans första kontakt med europeiska handelsmän på 1500-talet omvändes tiotusentals japaner till den kristna tron. Den nya religionen utnyttjades i inrikespolitiska syften redan från början, och efter några årtionden – i takt med att den europeiska närvaron kraftigt begränsades – inskränktes rätten att utöva den: slutligen förbjöds kristendomen helt. Trots hotet om dödsstraff levde tron vidare i liten skala, i hemlighet, och de bilder som egentligen föreställde Maria utgavs vid eventuella inspektioner för att avbilda Kannon.

Inför min andra vandring, den som utan guide skulle ta mig till öns innersta, varnades jag för de ombytliga väderförhållandena och ansågs vara dåligt utrustad: jag ingavs känslan att min nyinköpta souvenir kunde komma väl till pass som skyddsamulett. Efter en timmes bussfärd genom morgondimman vidtog tio timmar till fots mot målet, Yomon-sugi, och slutligen ett vindskydd på 1500 meters höjd. Utmattad kröp jag ner i den papperstunna sovsäcken, och somnade omedelbart trots kölden och det hårda underlaget. Jag vaknade igen. Jag kunde inte se någonting, och jag skakade. Hyddan skakade. Berget, hela ön, hela världen skakade. Det var över efter mindre än en minut, men jag hann lära mig på nytt vad ödmjukhet innebär; leendet på den lilla Kannon-statyetten förknippades för alltid med den barmhärtighet naturen på Yakushima visat mig.

© Martin Frid 2013